

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Підручник

За загальною редакцією професора *В. М. Коссака*

2-ге видання

Львів
2025

УДК 347.9(477)(075.8)

Ц57

Автори:

В. М. Коссак (*розділ 26, 27*);

С. М. Коссак (*розділ 25*);

Р. Я. Лемик (*розділ 1–4, 6, 7, 10–13, 16, 20*);

Ю. В. Навроцька (*розділ 19, 22–24*);

С. В. Сенік (*розділ 5, 8, 9, 14, 15, 17, 18, 21*).

Рецензенти:

д-р юрид. наук, проф. **С. Я. Фурса**

(Київський університет права Національної академії наук України);

д-р юрид. наук, проф. **Г. В. Чурпіта**

(Національна академія внутрішніх справ);

канд. юрид. наук, доц. **О. В. Гетманцев**

(Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича)

Ц57 **Цивільне процесуальне право України** : підручник / [В. М. Коссак, С. М. Коссак, Р. Я. Лемик, Ю. В. Навроцька, С. В. Сенік] ; за заг. ред. В. М. Коссака. – 2-ге вид. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2025. – 744 с.

ISBN 978-617-10-0946-2

У підручнику з урахуванням новелізації цивільного процесуального законодавства України проаналізовано норми, що регулюють види проваджень у цивільному процесі, процесуальний статус учасників розгляду справи в судах, встановлюють принципи цивільного процесу, докази і доказування, а також інші інститути процесуального права. Акцентовано увагу на особливостях міжнародного цивільного процесу в умовах поглиблення європейської інтеграції України. Теоретичні положення поєднано з аналізом судової практики та позицій Верховного Суду.

Для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів України, аспірантів, докторантів, викладачів, практичних фахівців.

УДК 347.9(477)(075.8)

ISBN 978-617-10-0946-2

© Коссак В. М., Коссак С. М., Лемик Р. Я.,
Навроцька Ю. В., Сенік С. В., 2025

© ЛНУ ім. Івана Франка, 2-ге вид., 2025

ВСТУПНЕ СЛОВО

Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 № 2147-VIII запроваджено масштабні зміни в процесуальному законодавстві України. Основною метою внесення змін до процесуальних кодексів була необхідність забезпечення ефективності судового процесу, у тому числі чітке розмежування юрисдикції судів різних спеціалізацій, запровадження ефективних механізмів запобігання зловживанню процесуальними правами, дотримання стадійності судового процесу й розумних строків судового розгляду.

У підручнику з урахуванням новелізації цивільного процесуального законодавства України проаналізовано норми, що регулюють види проваджень у цивільному процесі, процесуальний статус учасників розгляду справи в судах, висвітлено принципи цивільного процесу, докази і доказування, а також досліджено інші інститути процесуального права. Звернено увагу на особливості міжнародного цивільного процесу в умовах поглиблення європейської інтеграції України. Теоретичні положення поєднано з аналізом судової практики та позицій Верховного Суду.

Зі зміною законодавства виникла потреба переглянути теоретичні положення науки цивільного процесуального права, а також внести корективи у навчальний курс з цивільного процесуального права.

Цей підручник в цілому за структурою витримано у традиційному дусі. Автори намагалися відтворити генезис базових інститутів цивільного процесуального права, опираючись на думки своїх попередників, які вважали найавторитетнішими. Водночас у підручнику висловлено авторський погляд на окремі наукові положення та запропоновано власні міркування щодо практичного застосування положень Цивільного процесуального кодексу України. Зазначимо, що теоретична складова підручника суттєво полегшена у зв'язку зі скороченням матеріалу дискусійного характеру, що доцільно під час поглибленого вивчення предмета даного курсу.

Підручник складається з двадцяти семи розділів, які умовно можна поділити на дві частини – загальну і особливу. У розділах розкрито загальні

засади та зміст окремих інститутів цивільного процесуального права України у світлі сучасних тенденцій цивільного судочинства в Україні, акцентовано увагу на нових законодавчих конструкціях. Розкрито особливості розгляду справ у позовному, наказному та окремому провадженнях. Авторами детально розкрито процедуру кожного з видів провадження з виділенням дискусійних питань та власним баченням практичного застосування окремих законодавчих положень.

Підручник за змістом і структурою відповідає вимогам навчальної програми з курсу «Цивільне процесуальне право України».

Рекомендовано для студентів юридичних факультетів закладів вищої освіти, аспірантів, викладачів та практикуючих юристів.

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
--------------------------------	----------

Розділ 1

СУДОВА ВЛАДА І ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ	5
1.1. Цивільний процесуальний порядок (форма) захисту прав та охоронюваних законом інтересів громадян і юридичних осіб	5
1.2. Предмет цивільного процесуального права	11
1.3. Метод правового регулювання цивільних процесуальних відносин	12
1.4. Джерела цивільного процесуального права та межі його дії	14
1.5. Цивільне судочинство та його стадії	20
1.6. Наука цивільного процесуального права	24

Розділ 2

ПРИНЦИПИ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА	25
2.1. Поняття та значення принципів цивільного процесуального права	25
2.2. Система принципів цивільного процесуального права	26
2.3. Загальноправові принципи	27
2.4. Міжгалузеві принципи	36
2.5. Галузеві принципи	42
2.6. Принципи інституту розгляду справи по суті	44

Розділ 3

ЦИВІЛЬНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ	46
3.1. Поняття цивільних процесуальних правовідносин	46
3.2. Підстави виникнення цивільних процесуальних правовідносин	49
3.3. Елементи цивільних процесуальних правовідносин	53

Розділ 4

СТОРОНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	79
4.1. Поняття сторін у цивільному процесі	79
4.2. Процесуальні права та обов'язки сторін	82
4.3. Процесуальна співучасть	104
4.4. Неналежна сторона у справі	107
4.5. Процесуальне правонаступництво	109

Розділ 5

ТРЕТІ ОСОБИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	111
5.1. Поняття третіх осіб у цивільному процесі	111
5.2. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору	113
5.3. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору	118

Розділ 6

ПРЕДСТАВНИЦТВО В СУДІ	122
6.1. Поняття представництва в суді	122
6.2. Види судового представництва	128
6.3. Повноваження процесуального представника	130
6.4. Право на вторинну безоплатну правову допомогу	134

Розділ 7**УЧАСТЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, ЯКИМ
ЗАКОНОМ НАДАНО ПРАВО ЗВЕРТАТИСЯ ДО СУДУ
В ІНТЕРЕСАХ ІНШИХ ОСІБ 137**

- 7.1. Правові підстави участі Уповноваженого
Верховної Ради України з прав людини 137
- 7.2. Підстави і форми участі органів державної влади
та місцевого самоврядування 140
- 7.3. Завдання і форми участі прокурора в цивільному процесі 145
- 7.4. Участь у судовому процесі фізичних та юридичних осіб,
які можуть звертатися до суду із заявами про захист
прав, свобод та інтересів інших осіб 151

Розділ 8**ЦИВІЛЬНА ЮРИСДИКЦІЯ 154**

- 8.1. Поняття юрисдикції 154
- 8.2. Види юрисдикції. Критерії розмежування
судової юрисдикції 156
- 8.3. Цивільна юрисдикція справ позовного, наказного
та окремого проваджень 173
- 8.4. Правові наслідки недотримання правил
юрисдикції справи 176

Розділ 9**ІНСТАНЦІЙНА ЮРИСДИКЦІЯ 178**

- 9.1. Поняття інстанційної юрисдикції 178
- 9.2. Види інстанційної юрисдикції 181
- 9.3. Порядок передачі справи з одного суду
до іншого 202
- 9.4. Правові наслідки недотримання правил
територіальної юрисдикції 206

Розділ 10

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ	208
10.1. Поняття, значення і види процесуальних строків	208
10.2. Обчислення процесуальних строків	214
10.3. Зупинення, поновлення та продовження процесуальних строків.	217

Розділ 11

СУДОВІ ВИТРАТИ	222
11.1. Поняття та види судових витрат	222
11.2. Судовий збір	226
11.3. Витрати, що пов'язані з розглядом справи	231
11.4. Розподіл судових витрат між сторонами	237

Розділ 12

ЗАХОДИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ	241
12.1. Поняття, ознаки та види заходів процесуального примусу	241
12.2. Попередження і видалення з залу судового засідання	247
12.3. Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом	251
12.4. Привід	253
12.5. Штраф	255

Розділ 13

ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	259
13.1. Поняття та мета судового доказування	259
13.2. Поняття судових доказів.	261
13.3. Предмет доказування у цивільній справі.	264
13.4. Підстави звільнення від доказування	267
13.5. Обов'язок доказування у цивільній справі.	270
13.6. Процес доказування у цивільній справі.	274

Розділ 14

ПОЗОВ	288
14.1. Поняття та ознаки позовного провадження у цивільному процесі.	288
14.2. Поняття та елементи позову	295
14.3. Види позовів	300
14.4. Право на позов та право на подання позовної заяви	306
14.5. Захист інтересів відповідача проти позовних вимог	307

Розділ 15

ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ	314
15.1. Порядок звернення заінтересованої особи до суду з позовною заявою	314
15.2. Процесуальні дії з відкриття провадження у справі	320

Розділ 16

ПІДГОТОВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ	337
16.1. Підготовче провадження як стадія цивільного судочинства . . .	337
16.2. Підготовче засідання	339
16.3. Судові виклики і повідомлення	362

Розділ 17

РОЗГЛЯД СПРАВИ ПО СУТІ	367
17.1. Поняття і значення стадії розгляду справи по суті	367
17.2. Складові частини стадії розгляду справи по суті	371
17.3. Відкладення розгляду цивільної справи, оголошення перерви в розгляді цивільної справи. Зупинення провадження у цивільній справі.	394
17.4. Закриття провадження у справі. Залишення заяви без розгляду	403

17.5. Фіксування судового процесу	411
---	-----

Розділ 18

СУДОВІ РІШЕННЯ.	417
--------------------------------	------------

18.1. Поняття та види судових рішень	417
18.2. Поняття, значення та зміст рішення суду	422
18.3. Вимоги, що пред'являють до рішення суду	429
18.4. Законна сила рішення суду	440
18.5. Ухвала суду як вид судового рішення	445

Розділ 19

ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ.	451
--	------------

19.1. Процесуально-правова природа та значення заочного розгляду цивільних справ	451
19.2. Умови проведення заочного розгляду справи	455
19.3. Особливості заочного розгляду справи та ухвалення заочного рішення	459
19.4. Перегляд та оскарження заочного рішення	463

Розділ 20

НАКАЗНЕ ПРОВАДЖЕННЯ.	471
-------------------------------------	------------

20.1. Поняття та характерні ознаки наказного провадження	471
20.2. Підстави та порядок звернення із заявою про видачу судового наказу	475
20.3. Порядок видачі та зміст судового наказу	489
20.4. Скасування судового наказу	494

Розділ 21

ОКРЕМЕ ПРОВАДЖЕННЯ.	498
------------------------------------	------------

21.1. Особливості окремого провадження як виду цивільного судочинства	498
---	-----

21.2.	Розгляд судом справ про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи	515
21.3.	Обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх	521
21.4.	Розгляд судом справ про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності	530
21.5.	Розгляд судом справ про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення фізичної особи померлою	532
21.6.	Розгляд судом справ про усиновлення	536
21.7.	Розгляд судом справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення	547
21.8.	Розгляд судом справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі	558
21.9.	Розгляд судом справ про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність	562
21.10.	Розгляд судом справ про визнання спадщини відумерлою	564
21.11.	Розгляд судом справ про надання фізичній особі психіатричної допомоги у примусовому порядку	566
21.12.	Розгляд судом справ про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу	573
21.13.	Розгляд судом справ про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю щодо юридичних та фізичних осіб.	577
21.14.	Розгляд судом справ про видачу і продовження обмежувального припису	586
21.15.	Розгляд судом справ про розкриття інформації, що становить професійну таємницю на ринках капіталу та організованих товарних ринках	591

Розділ 22

АПЕЛЯЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ. 598

22.1.	Загальна характеристика інституту перегляду судових рішень, що не набрали законної сили	598
22.2.	Право на апеляційне оскарження та порядок його реалізації.	600
22.3.	Порядок розгляду справи в суді апеляційної інстанції	608

22.4. Повноваження суду апеляційної інстанції	624
22.5. Постанови суду апеляційної інстанції за результатами перегляду судових рішень.	628

Розділ 23

КАСАЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ 629

23.1. Загальна характеристика інституту перегляду судових рішень, що набрали законну силу	629
23.2. Порядок розгляду справи в суді касаційної інстанції	639
23.3. Повноваження суду касаційної інстанції	652
23.4. Рішення та ухвали суду касаційної інстанції за результатами перегляду судових рішень.	655

Розділ 24

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ АБО ВИКЛЮЧНИМИ ОБСТАВИНАМИ 657

24.1. Загальна характеристика оскарження у зв'язку з нововиявленими та виключними обставинами.	657
24.2. Процесуальний порядок реалізації права на перегляд за нововиявленими та виключними обставинами.	662
24.3. Розгляд заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими та виключними обставинами.	666

Розділ 25

ВІДНОВЛЕННЯ ВТРАЧЕНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ 668

25.1. Поняття втраченого судового провадження.	668
25.2. Форма і зміст заяви про відновлення втраченого судового провадження	673
25.3. Порядок розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження	682

Розділ 26

МІЖНАРОДНИЙ ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС	686
26.1. Загальна характеристика міжнародного цивільного процесу. . .	686
26.2. Підсудність справ з іноземним елементом	689
26.3. Докази та доказування	698
26.4. Судовий імунітет	701
26.5. Виконання доручень іноземних судів та органів юстиції	705
26.6. Визнання та виконання іноземних судових рішень	708

Розділ 27

ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНИХ КОМЕРЦІЙНИХ АРБІТРАЖІВ	718
27.1. Міжнародно-правові джерела регулювання визнання та виконання рішень іноземних комерційних арбітражів	718
27.2. Порядок виконання рішень міжнародних комерційних арбітражів	721
27.3. Підстави для відмови у визнанні та виконанні рішень міжнародних комерційних арбітражів	725

Навчальне видання

Коссак Володимир Михайлович
Коссак Степан Михайлович
Лемик Роксолана Ярославівна
Навроцька Юлія В'ячеславівна
Сеник Світлана Василівна

ЦИВІЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Підручник

За загальною редакцією професора *В. М. Коссака*

2-ге видання, доповнене

Редактор *Ірина Лоїк*
Комп'ютерне верстання *Вікторії Лоїк*
Обкладинка *Маргарити Білобринь*

Формат 70х100/16.
Умовн. друк. арк. 60. Тираж 300 прим.

Видавець та виготовлювач:
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 70007.
Свідectво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.

Ц57 **Цивільне процесуальне право України** : підручник / [В. М. Коссак, С. М. Коссак, Р. Я. Лемик, Ю. В. Навроцька, С. В. Сенік] ; за заг. ред. В. М. Коссака. – 2-ге вид. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2025. – 744 с.

ISBN 978-617-10-0946-2

У підручнику з урахуванням новелізації цивільного процесуального законодавства України проаналізовано норми, що регулюють види проваджень у цивільному процесі, процесуальний статус учасників розгляду справи в судах, встановлюють принципи цивільного процесу, докази і доказування, а також інші інститути процесуального права. Акцентовано увагу на особливостях міжнародного цивільного процесу в умовах поглиблення європейської інтеграції України. Теоретичні положення поєднано з аналізом судової практики та позицій Верховного Суду.

Для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів України, аспірантів, докторантів, викладачів, практичних фахівців.

УДК 347.9(477)(075.8)